

УДК 378.1

В.М. МИРОШНИЧЕНКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філології, перекладу та мовної комунікації
Національної академії Національної гвардії України (м. Харків)*

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Статтю присвячено аналізу індивідуалізації самостійної навчальної діяльності майбутніх філологів. Виявлено принципи, які забезпечують ефективність процесу індивідуалізації навчальної діяльності. Узагальнено роль інформаційних технологій у процесі індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів. Визначено доцільність поєднання традиційного та нетрадиційного видів навчання. Обґрунтовано переваги віртуального та дистанційного навчання.

Ключові слова: індивідуалізація, самостійна навчальна діяльність, інформаційні технології, дистанційне навчання, віртуальне навчання, філологічні дисципліни, моделювання, студент-філолог.

Постановка проблеми. Оновлення системи вищої освіти в Україні зумовлює потребу вивчення дидактичних впливів, які б уможливили індивідуалізацію навчальної діяльності у вищій школі та індивідуалізацію самостійної навчальної діяльності як невід'ємної її складової зокрема. Практичний досвід свідчить про те, що основною формою організації навчання при якій найбільш ефективно реалізується індивідуалізація, є самостійна робота студентів. Індивідуалізоване навчання допомагає студентам розвивати свій потенціал, оскільки вони можуть ставити собі цілі та досягати їх у процесі навчання. Викладач, у свою чергу, допомагає студентам вирішувати їхні проблеми шляхами, що відповідають їхньому стилю навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Індивідуалізація як дидактичний механізм стимулювання пізнавальної активності та пізнавальної самостійності досліджувалася у працях таких науковців, як В. Галузинський, В. Загвизинський, О. Малихін, С. Ніколаєва, Г. Щукіна. Індивідуалізацію як ефективний спосіб ліквідації академічної неуспішності вивчали Ю. Бабанський Г. Васьківська, В. Паламарчук, О. Пехота.

Мета статті – з'ясувати сутність терміна «індивідуалізація»; виявити принципи, які забезпечують ефективність процесу індивідуалізації навчальної діяльності; проаналізувати роль інформаційних технологій у процесі індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів-філологів; визначити доцільність поєднання традиційного та нетрадиційного виду навчання; обґрунтувати переваги віртуального та дистанційного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Усвідомлення студентом себе як майбутнього педагога відбувається завдяки засвоєнню професійних цінностей та педагогічного досвіду. На початковій стадії індивідуалізацію варто розглядати як накопичення енергії, дій, що відбуваються одночасно зі включенням майбутнього вчителя до системи зв'язків і відносин з усіма учасниками педагогічного процесу. У той же час внутрішня основа індивідуалізації, що зумовлює цілісний характер індивідуального буття, полягає в умінні підпорядкувати свої сили єдиній меті. Це означає, що визначальною характеристикою індивідуалізації підготовки педагога у ВНЗ має стати цілеспрямованість.

І. Унт відзначає, що індивідуалізація – це врахування у процесі навчання індивідуальних особливостей учнів в усіх його формах і методах незалежно від того, які особливості й якою мірою враховуються [10].

Ефективність процесу індивідуалізації навчальної діяльності забезпечується ступенем реалізації сукупності принципів, які є основою якісного використання всього комплексу дидактичних впливів, спрямованих на перебудову функціонування освітніх механізмів у напрямі індивідуалізації.

Так, принцип динамічності та варіативності передбачає, що зміст і методика освітнього процесу в системі вищої школи допоможуть студентам розширити можливості обґрунтованого вибору професійного та життєвого шляху, що буде забезпечено динамічність участі кожного студента в навчально-професійній діяльності, що створювані індивідуальні програми та плани будуть вдосконалюватися навіть у ході їх реалізації [3].

Принцип стимулювання самостійності студента та мотиваційного забезпечення його індивідуальної діяльності передбачає формування позитивного, зацікавленого ставлення майбутнього фахівця до самостійної та відповідальної реалізації цілей, здатності обґрунтовано та самостійно робити вибір і приймати рішення, що виявляється в добровільній та активній участі в здійсненні індивідуальної освітньої діяльності на всіх етапах професійної підготовки.

Принцип підтримки індивідуальності студента та розвитку його автономності утверджує пріоритет розвитку індивідуальності студента та набуття ним автономності як спеціально проєктованої мети. Реалізація принципу підтримки індивідуальності передбачає врахування таких вимог: створення у студентів мотивації до вивчення та обліку своїх здібностей і здійснення педагогічної діяльності; здійснення всебічної та глибокої діагностики сфер індивідуальності студента; встановлення взаємозв'язку між етапами розвитку індивідуальності студента та забезпечення необхідності переходу від одного етапу до іншого; розвиток у студентів здатності до цілепокладання, дидактичного проєктування, педагогічної рефлексії; створення індивідуальних освітніх програм і планів з урахуванням індивідуальності студента; створення в навчальній та педагогічній діяльності ситуацій, у яких студент може виявити свою індивідуальність; розвиток у студентів здатності до професійного самовизначення й саморозвитку; надання студентам певної свободи для саморозвитку та самореалізації.

Принцип позитивної перспективи та самоактуалізації співвідноситься з особливостями формування життєвої перспективи студента на засадах управління його уявленнями про себе в теперішньому та майбутньому, формування системи привабливих цілей. Усвідомлення перспективи діяльності формує позитивну мотивацію учіння, сприяє самоактуалізації студента.

Принцип саморозвитку та самореалізації співвідноситься з гуманістичним смислом індивідуалізації й полягає у підтримці ініціативи студента у процесі професійної підготовки й у створенні умов, що сприяють набуттю досвіду перетворення себе в навчальній та професійній діяльності [8].

В. Крутецький наголошує на тому, що індивідуалізація навчання має значення максимального наближення процесу навчання до оптимальної моделі, коли кожен студент працює у зручних для нього темпі та манері, що відповідають його загальній підготовці, здібностям, пам'яті, рисам характеру й емоційному стану [7].

Аналіз індивідуалізації професійної підготовки філологів свідчить про те, що будь-яка модель професійної підготовки має базуватися на принципах розвитку сфер індивідуальності студента та професійно значущих новоутворень: ізоморфізму, інтеграції, саморозвитку індивідуальності, альтернативи. Принцип ізоморфізму орієнтує викладача на організацію таких психічних процесів у студентів, які можуть забезпечити самопізнання, самосвідомість, самооцінку як майбутніх учителів; принцип інтеграції відіграє особливу роль у розвитку індивідуальності як цілісності, визначає погляд на розвиток індивідуальності студента щодо єдності всіх її складових (професійного мислення, мотивації, педагогічної рефлексії й інших професійно значущих властивостей і якостей); принцип саморозвитку орієнтує викладача на дії щодо забезпечення самостійної продуктивної діяльності студента; принципи розвитку індивідуальності пов'язані також із принципами забезпечення єдності в науковій і навчальній діяльності майбутніх учителів, професійної спрямованості, проблемності, що відбивають той або інший аспект розв'язання проблеми формування індивідуальності студента. Їх регулятивна функція обмежується забезпеченням змістової та процесуальної основ

професійної підготовки студентів, а також впливом на пізнавальні процеси студентів, що не відповідають повною мірою меті формування цілісної індивідуальності студента [5].

У контексті дослідження встановлено, що моделювання є оптимальним інструментом розв'язання дидактичних проблем [4]. Наукові праці свідчать про те, що під час моделювання необхідно дотримуватися таких принципів:

- принцип альтернативності знань передбачає об'єднання різних підходів, концепції в розумінні проблем пізнання, вирішення навчально-пізнавальних завдань. Зокрема навчальний процес у вищій школі має висвітлювати множину наукового знання, культивувати вибір і продукувати усвідомленість навчально-пізнавальної позиції, прищеплювати культуру вибору, привчатися поважати точку зору іншого, формувати широту поглядів і толерантність світогляду. Цей принцип забезпечує студентів можливість вибору змісту, форми, виду, способу діяльності та часу її виконання;

- принцип гнучкості та варіативності змісту навчання передбачає формування різнобічного складу дисциплін і курсів, варіативність вибору навчальних програм. Таким чином, студент має можливість конструювати навчальний простір, час, хронологію свого просування у професійній підготовці, самостійно планувати й задавати режим інтенсивності навчання, ритм навчального навантаження, темп і термін засвоєння змісту навчального курсу;

- принцип науково-дослідницької орієнтації змісту освіти передбачає залучення студентів до знань, які дозволяють увійти в коло актуальних і передових наукових досліджень як фундаментально-методологічного характеру, так і прикладного, конструктивно-технологічного порядку;

- принцип палімпсесту, який утілюється у багатократне нашарування та послідовне перетворення колективного досвіду навчально-пізнавальної діяльності в індивідуальний шляхом обрання студентом індивідуальної стратегії пізнавальної діяльності.

Досліджені джерела свідчать про те, що чільне місце в самостійній навчальній діяльності посідають інформаційні технології.

Зазначені технології активно впливають на процес навчання, оскільки змінюють схему передачі знань і методи навчання. Вони пов'язані із застосуванням комп'ютерів і телекомунікацій, спеціального обладнання, програмних і апаратних засобів, систем обробки інформації, зі створенням нових засобів навчання та збереження знань, до яких відносять електронні підручники й мультимедіа; електронні бібліотеки та архіви, глобальні та локальні освітні мережі; інформаційно-пошукові й інформаційно-довідкові системи тощо.

Науковець В. Биков наголошує на важливості педагогічних умов формування комп'ютерно орієнтованого навчального середовища, моделюванні його складу та структури, визначенні місця й ролі, яке займають і відіграють у ньому засоби навчання та інформаційні технології. На думку В. Бикова, комп'ютерно орієнтовані засоби навчання мають стати базовими інструментами навчальної діяльності під час вивчення більшості предметів. Разом із традиційними підходами потрібно осучаснювати зміст освіти й педагогічні технології, що дозволило б забезпечити якісну освіту [2].

У вітчизняному освітньому просторі значна увага приділяється дидактиці дистанційного навчання, яка забезпечує всі традиційні види занять у ВНЗ (лекції, семінари, практичні заняття), НДР, самопідготовку, курсове й дипломне проектування, заліки та іспити, а також нетрадиційні форми. За дидактичними цілями дистанційне навчання забезпечує: формування знань, повідомлення відомостей, формування вмінь, закріплення знань, контроль засвоєння, узагальнення, удосконалення вмінь. У «Положенні про атестацію електронного навчального курсу на рівні ВНЗ та МОН України» визначено, що дистанційні технології навчання складаються з інноваційних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання; інноваційні педагогічні технології дистанційного навчання – це технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами, студентів між собою з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів зі структурованим навчальним матеріалом, який подається в електронному вигляді та зберігається на спеціальному навчальному порталі, з урахуванням компетентного та особистісно орієнтованого підходу, методу проектів та педагогіки співробітництва. Інформаційно-комунікаційні технології дистанційного навчання – це технології створення, опрацювання, передавання та зберігання навчальних матеріалів, організації та супроводу

навчального процесу за допомогою телекомунікаційного зв'язку, зокрема електронних локальних, регіональних і глобальних мереж та відповідних сервісів [9].

Комбінування традиційного та нетрадиційного виду навчання сприяє оптимізації ресурсів і часу, студенти мають можливість навчатися керувати своєю діяльністю та відчувати різні типи. Комбіноване навчання – це цілеспрямований процес здобування й формування певного обсягу знань, умінь і навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання та взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за наявності самоконтролю [1, с. 49].

Разом із комбінованим навчанням науковці виокремлюють віртуальне навчальне середовище, яке сприяє виникненню й розвитку процесів інформаційно-навчальної взаємодії між студентами, викладачем і засобами нових інформаційних технологій, а також формуванню пізнавальної активності студентів за умови наповнення компонентів середовища предметним змістом певного навчального курсу. До переваг віртуального навчального середовища належать такі: побудова навчання навколо студента (віртуальна оболонка надає можливість студентам навчатися у будь-який час, у будь-якому місці, відповідно до їхнього індивідуального стилю навчання, інтересів, розкладу); відповідність реаліям навколишнього світу (віртуальне середовище дає змогу навчатися безпосередньо в реальному часі); співпраця (за умови правильного використання таких засобів та інструментів, як електронні дискусії (форуми), електронна пошта, конференції, віртуальне середовище стимулює взаємодію, співпрацю, командну роботу) [6, с. 10].

У контексті дослідження, виокремимо такі підходи до вивчення філологічних дисциплін: 1) практикоорієнтований підхід передбачає спрямованість проєктованих практичних завдань для студентів на розвиток і формування загальнопрофесійних і професійних компетентностей; самооцінку студентом на кожному етапі навчання; професійна спрямованість підготовки, яка вимагає подання змісту занять у вигляді системи професійних завдань, до вирішення яких студент готується в рамках досліджуваної теми; організація заходів професійної спрямованості у позанавчальний час; 2) діяльнісний підхід забезпечує освоєння змісту філологічної дисципліни самими студентами, подання результату його освоєння через практичну діяльність і розв'язання навчальних проблем; виконання проєктів і дослідницьких робіт; вирішення педагогічних проблем з опорою на проблеми студентської групи, факультету; делегування функції викладача самим студентам; залучення студентів до обговорення найбільш ефективних засобів, що використовуються на заняттях з циклу філологічних дисциплін; колективне планування й аналіз вивчення курсу, теми; 3) технологічний підхід передбачає використання сучасних технологій, які можна застосовувати у подальшій професійній діяльності; виявлення й формування студентів-активістів, здатних проводити заняття на молодших курсах, участь у дослідній діяльності, навчатися в магістратурі та аспірантурі; 4) суб'єктний підхід змінює розуміння сутності навчання. Такий підхід тісно пов'язаний з діяльнісним: стати суб'єктом певної діяльності означає опанувати цю діяльність, бути здатним до її здійснення та творчої видозміни [8].

Як свідчать наукові джерела [8], гуманітарні науки передбачають здійснення ціннісного ставлення до дійсності; життя людини й суспільства оцінюються з погляду моральних, релігійних, естетичних, культурних цінностей та смислів людського існування. Гуманітарне знання втілює в собі єдність істини й цінності, факту та смислу, сущого й належного, а процес гуманітарного пізнання – це рух від речей до предметів і цінностей, від пояснення до розуміння. Предмети й об'єкти гуманітарного пізнання – людина, культура, суспільство – постійно розвиваються в часі історії й у просторі культури. Характеризуючи трансцендентно-парадоксальну онтологію гуманітарного світогляду, науковці стверджують, що предмет гуманітарних наук – виразне та промовисте буття. Це буття ніколи не збігається з самим собою й тому невичерпно у власному розумінні та значенні. Таким чином, на відміну від точних наук, гуманітарні науки спрямовані на розкриття різноманітних поглядів і точок зору з приводу будь-якої проблеми. Взаємодоповнення різних суб'єктивних образів проблеми є вирішальною умовою та способом її справжнього осягнення. Виявлення загальних принципів, підстав, закономірностей у гуманітарному пізнанні, у соціальному пізнанні спрямоване не на абстрагування від самоцінності й неповторності окремих одиничних подій і явищ,

а на вироблення типологічних уявлень, дають змогу більш повно та глибоко відбити індивідуальну своєрідність явища, факту, події.

Кардинальна відмінність гуманітарного пізнання від природничо-наукового та позитивістського полягає в розходженні критеріїв цього пізнання.

Висновки. У результаті проведеного дослідження було з'ясовано поняття «індивідуалізація». Визначено, що ефективність процесу індивідуалізації навчальної діяльності забезпечується ступенем реалізації принципу динамічності та варіативності, принципу стимулювання самостійності та мотиваційного забезпечення, принципу підтримки індивідуальності студента та розвитку його автономності, принципу позитивної перспективи та самоактуалізації, принципу саморозвитку та самореалізації. Установлено, що модель професійної підготовки базується на принципах розвитку сфер індивідуальності студента та професійно значущих новоутворень. У межах визначеної проблеми виявлено, що моделювання є оптимальним інструментом розв'язання дидактичних проблем. Виокремлено принципи, яких потрібно дотримуватися під час моделювання. Доведено важливість використання інформаційних технологій у самостійній навчальній діяльності. Визначено переваги віртуального та дистанційного навчання, доцільність поєднання традиційного та нетрадиційного виду навчання.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні питання індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів нефілологічного профілю.

Список використаних джерел

1. Андреев А.А. Дидактические основы дистанционного обучения в высших учебных заведениях: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / А.А. Андреев. – Москва, 1999. – 289 с.
2. Биков В.Ю. Сучасні завдання інформатизації освіти / В.Ю. Биков // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – № 1. – С. 18–24. Режим доступу: <http://www.ime.edu.ua.net/em15/content>
3. Бордовский В.А. Инновационные процессы в современной системе высшего педагогического образования: монография / В.А. Бордовский. – Санкт-Петербург: Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 1998. – 127 с.
4. Дорохіна І.В. Дидактичні засади формування індивідуально-особистісного стилю пізнавальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / І.В. Дорохіна. – Кривий Ріг, 2012. – 235 с.
5. Заболотська О.О. Теоретико-методичні засади формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників у професійній підготовці: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / О.О. Заболотська. – Одеса, 2007. – 42 с.
6. Козяр М.М. Віртуальний університет: навч.-метод. посіб. / М.М. Козяр, О.Б. Зачко, Т.Є. Рак. – Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2009. – 168 с.
7. Крутецкий В.А. Психология: учебник для учащихся педучилищ / В.А. Крутецкий. – Москва: Просвещение, 1980. – 253 с.
8. Малоіван М.В. Дидактичні умови індивідуалізації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей засобами інформаційних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09. – Кривий Ріг, 2016. – 222 с.
9. Положення МОН від 08.06.2010 «Про атестацію електронного навчального курсу». Режим доступу: http://moodle.mnau.edu.ua/pluginfile.php/30663/mod_resource/content/1/PologAtDistKurs.pdf
10. Унт И.Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И.Э. Унт. – Москва: Педагогика, 1990. – 188 с.

References

1. Andreev, A.A. (1999). *Didakticheskie osnovy distantsionnogo obucheniia v vysshikh uchebnykh zavedeniiakh*. Dis. d-ra ped. nauk [Didactic principles of distance learning in higher educational establishments. Doc. ped. sci. diss.]. Moscow, 289 p. (in Russian).
2. Bykov, V.Yu. (2010). *Suchasni zavdannia informatyzatii osvity* [Modern tasks of education informatization]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia* [Information technologies

and training resources], no. 1, pp. 18-24. Access mode: <http://www.ime.edu-ua.net/em15/content> (In Ukrainian).

3. Bordovskii, V.A. (1998). *Innovatsionnye protsessy v sovremennoi sisteme vyssheho pedagogicheskogo obrazovaniia* [Innovation processes in modern system of higher pedagogical education]. Sankt Peterburh, RHPU imeni A.I. Hertseny Publ., 127 p. (in Russian).

4. Dorokhina, I.V. (2012). *Dydaktychni zasady formuvannia indyvidualno-osobystisnoho stylu piznavalnoi diialnosti studentiv vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv. Dis. kand. ped. nauk* [Didactic foundations of individual personal style's formation of cognitive activity of students of higher pedagogical establishments. Cand. ped. sci. diss.]. Kryvyi Rih, 235 p. (In Ukrainian).

5. Zabololotska, O.O. (2007). *Teoretyko-metodychni zasady formuvannia indyvidualnosti maibutnykh uchyteliv-slovesnykiv u profesiinii pidhotovtsi. Avtoref. dis. do-ra ped. nauk* [Theoretical and methodical principles of formation of the individuality of future teacher-language teachers in vocational training. Abstract of doc. ped. sci. diss.]. Odesa, 42 p. (In Ukrainian).

6. Koziar, M.M., Zachko, O.B. & Rak, T.E. (2009). *Virtualnyi universytet* [Virtual university]. Lviv, Lvivskiy derzhavnyi universytet bezpeky zhyttedialnosti Publ., 168 p. (In Ukrainian).

7. Krutetskii, V.A. (1980). *Psykholohiia* [Psychology]. Moscow, Prosveshcheniie Publ., 253 p. (in Russian).

8. Maloivan, M.V. (2016). *Dydaktychni umovy indyvidualizatsii samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv filohohichnykh spetsialnostei zasobamy informatsiinykh tekhnolohii. Dis. kand. ped. nauk* [Didactic conditions of individualization of future philologists' independent activity by means of information technologies. Cand. ped. sci. diss.]. Kryvyi Rih, 222 p. (In Ukrainian).

9. *Polozhennia MON vid 08.06.10 "Pro atestatsiiu elektronnoho navchalnoho kursu"* [Attestation of electronic educational course]. Access mode: http://moodle.mnau.edu.ua/plugin-file.php/30663/mod_resource/content/1/PologAtDistKurs.pdf (In Ukrainian).

10. Unt, I.E. (1990). *Indyvidualizatsiia i differentsiatsiia obucheniiia* [Individualization and differentiation of learning]. Moscow, Pedahohika Publ., 188 p. (In Russian).

Статья посвящена анализу индивидуализации самостоятельной учебной деятельности будущих филологов. Выявлены принципы, которые обеспечивают эффективность процесса индивидуализации учебной деятельности. Обобщена роль информационных технологий в процессе индивидуализации самостоятельной учебной деятельности студентов. Определена целесообразность сочетания традиционного и нетрадиционного видов обучения. Обоснованы преимущества виртуального и дистанционного обучения.

Ключевые слова: индивидуализация, самостоятельная учебная деятельность, информационные технологии, дистанционное обучение, виртуальное обучение, филологические дисциплины, моделирование, студент-филолог.

The article deals with the necessity of individualizing students' autonomous studies by means of information technologies which activate their work in the educational process favoring the quality of education. Principles that ensure the efficiency of autonomous studies are defined.

The role of information technologies in the process of individualization of autonomous studies is generalized. Relevance of the combination of traditional and innovative methods of teaching is highlighted. The advantages of virtual and distance learning are presented.

Key words: individualization, autonomous studies, information technologies, distance learning, virtual learning, philological disciplines, modelling, student-philologist.

Одержано 23.10.2017.